

**Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

Tézisek

Ferwagner Péter Ákos

**Francia politikai pártok a gyarmati Algériában
1945–1954**

c. doktori értekezéséhez

**Szeged
2002**

I.

A gyarmati Algéria történetében még számos tény, esemény és összefüggés feltárása várat magára. Ezek egyike a címben felvetett probléma, ti. az európai lakosság második világháború utáni politikai magatartásának, pártpreferenciáinak vizsgálata. Az algériai politikai rendszer és a pártok tanulmányozása hosszú évtizedekre tekint vissza, a történeti eseményekkel egy időben kezdődött meg. Különösen alapos elemzések láttak napvilágot a nemzeti pártokról, és sokat lehet olvasni a két világháború közötti korszak francia politikai erőinek gyarmati és algériai politikájáról is. Az általunk tárgyalt időszakot illetően azonban sok a még fel nem tárt részlet, amelyek – minden bizonnyal – az összképet is befolyásolják. Dolgozatunkban a francia pártok Algériában működő tagozatait, működésüket, céljaikat, választási szereplésüket, ezen keresztül pedig a lakosság körében élvezett népszerűségüket vizsgáltuk, mert kutatásaink során úgy találtuk, hogy ez a probléma még kevésbé ismert nemcsak Magyarországon, hanem magában a francia történetírásban is.

A dolgozat elkészítését több éves, a Szegedi Tudományegyetem doktori iskolájának keretében lefolytatott kutatómunka előzte meg. Ennek során nemcsak hazai, de franciaországi levéltárak (Archives d'Outre-Mer, Aix-en-Provence) és könyvtárak (Université Aix-Marseille I., Université de Nice Sophia-Antipolis) forrásait és feldolgozásait használtuk fel. A források között kiemelt helyet foglalnak el az algériai főköormányzóság egyik különleges osztálya által készített jelentések, amelyek a különböző politikai erők tevékenységéről számoltak be a főköormányzónak, megyei szinten pedig a prefektusoknak. Ezek az anyagok szinte nélkülözhetetlenek a téma feldolgozásához, sajnos azonban egy részük még mindig nem kutatható. Ugyancsak kiemelkedő helyet foglal el a források között a pártok sajtója, amelyekből bő információkat nyerhetünk a pártéletről és a programokról. A sajtóval kapcsolatban azért vagyunk könnyű helyzetben, mert a főköormányzói jelentésekkel ellentétben a napilapok teljes egészükben hozzáférhetők.

A téma jellege – pártpolitika – miatt a kutatás és a feldolgozás módszere is szükségképpen politológiai, politikatörténeti jellegű volt. Nem a társadalom vagy a gazdaság történetére helyeztük a hangsúlyt, hanem a pártok algériai működését, belső vitáit, a muzulmánokhoz való viszonyát vizsgáltuk. Természetesen időnként nem lehetett kihagyni a társadalmi vagy a gazdasági helyzet érintését, amikor ez elkerülhetetlen volt. De a fő hangsúly a pártokra, a pártpolitikára helyeződött. Emiatt bizonyos területek kiemelt helyet kaptak, mint például a parlamenti választások előtti kampányok bemutatása, elemzése vagy az alkotmányvitákról szóló beszámolók.

A témával kapcsolatos szakirodalomban általánossá vált az a nézet, hogy az európai pártok (ez alól az Algériai Kommunista Párt kivétel) szinte teljesen egyszínű és egységes politikai tábort jelentettek, amelyen belül alig-alig merültek fel ellentétek. A legtöbb szerző ezt az Algériában élő európai társadalmat egységesnek, a pártokat pedig – amelyek közül nem egy az Ellenállásban kiemelkedő szerepet játszott – céljaikat tekintve azonosnak állította be. Mi igyekeztünk árnyalni ezt a képet és kimutatni, hogy helyenként milyen éles küzdelem zajlott az egyes politikai erők között az említett időszakban.

A kiindulópont az 1945. májusi kelet-algériai felkelés, mégpedig azért, mert ez az esemény bebizonyította, hogy a francia kormánykörök és pártok ragaszkodnak a korábbi berendezkedéshez, nem hajlandók eltérni az egyik legfontosabb gyarmat, Algéria elszakadását és minden eszközzel fellépnek a nacionalista mozgalmakkal szemben. Ugyancsak meghatározó volt a felkelés a nemzeti mozgalom számára is, innentől kezdve ugyanis sokak számára már csak a fegyveres harc jelentette az egyetlen lehetőséget a függetlenség kiharcolására.

A következő időszak több lehetőséget is kínál a pártok Algéria-politikájának vizsgálatára. 1945–46-ban az alkotmányviták, s benne a gyarmatok szerepe, jövőbeni státusa, 1947-ben pedig az algériai alaptörvény körül folytatott tárgyalások jellemezték a politikai közéletet. 1948 áprilisában pedig lezárult az új, a szerves alaptörvény által meghatározott Algéria intézményrendsze-

rének kialakulása: ekkor választották meg az algériai gyűlést („parlamentet”), ami egyszersmind pontot tett egy olyan korszak végére is, amelyben egymást követték a parlamenti és önkormányzati választások és az alkotmányról szóló népszavazások. Ezeket az eseményeket többé-kevésbé már alaposan feldolgozták, mi pusztán kiegészítettük az eddigi képet, s felhívtuk a figyelmet azokra a tendenciákra, amelyek meghatározták a későbbiekben is a pártok politikáját (pl. a szocialisták tervezetei, a kommunisták függetlenségi törekvései vagy a jobboldal összefogása a választási sikerek érdekében).

A következő nagy tematikus egységben a politikai küzdelmek 1948–51 közötti eseményeit követtük nyomon. Ez az időszak a megelőző évek feszült harcaihoz képest nyugalmasabb periódus. A pártok keresték a helyüket a gyarmati legalitás keretei között, s az alaptörvény végrehajtásának módjairól vitáztak. A reformok kérdése változatlanul jelen volt, a hozzájuk való viszony jelentette a pártküzdelmek legfőbb témáját. Az európai jobboldalon belül késhegyig menő harcok dúltak az őslakosokkal szemben követendő politikáról és ugyancsak komoly feszültség mutatkozott az egyes pártokon belül az anyaországi vezetés és az algériai szekciók között. A korszakot az 1951-es parlamenti választások zárták le, amelyek során – ahogy korábban is – az őslakosok számára létrehozott második választói kollégiumban törvénytelen ségek sorozatát hajtották végre a hatóságok annak érdekében, hogy a nacionalista pártok jelöltjei ne juthassanak be a nemzetgyűlésbe.

Az utolsó nagy fejezetben azokat az eseményeket vizsgáltuk, amelyek során a dekolonizációs folyamat felgyorsulása, a gyarmati válságok (Indokína, Tunézia, Marokkó) eszkalációja következtében az európai jobboldalon belül elhalkultak a belső ellentétek, a pártok az elért „eredmények” megtartására koncentráltak és abban az illúzióban ringatták magukat, hogy a nyugodt Algériában nem időszerűek a reformok. A pártoknak erre a konzervatív politikájára, valamint a telepések megalkuvást nem ismerő magatartására adott válasznak is tekinthető az 1954 végén kirobbant felkelés, amelyet nagymértékben inspirált a franciák indokínai veresége és az észak-afrikai protektorátusokban zajló események.

II.

A franciák algériai hódítását követően az ország új közigazgatásának létrehozása és a követendő gyarmatpolitika kialakítása volt napirenden. Mindennek következtében olyan rendszer jött létre, amely hosszútávon – egészen a függetlenség kivívásáig – biztosította az európaiak elsőbbségét, nem utolsósorban a bevándorlók egyre magasabb száma miatt. Ezek a telepések biztosították a maguk számára a politikai, gazdasági és kulturális hatalmat, amelyet a bennszülöttek fölött minden korlátozás nélkül gyakoroltak. Ebben jelentős támogatást kaptak a Franciaországban tevékenykedő gyarmati pártoktól, akik lehetővé tették, hogy lényegében Párizs megkerülésével, csak a saját érdekeiknek megfelelően irányítsák Algéria sorsát.

Az első világháború után az európaiak politikai szervezetei között egyre több ellentét merült fel az Algériával szemben folytatandó politikát illetően. Az anyaországi kommunisták ugyan függetlenségi álláspontra helyezkedtek, az észak-afrikai szekciók azonban az ország felszabadulását a franciaországi szocialista forradalomtól várták, és nem támogatták az önállóságot. A szocialisták táborán belül is élénk vita zajlott a reformokat szorgalmazók és a gyarmati legalitás hívei között. A politikai jobboldal ugyanakkor elutasított mindennemű újítást. Az 1936-ban hatalomra jutó népfront egyetlen reformígéretét sem volt képes beváltani, mivel ezt a telepés politikusok megakadályozták. Ezzel egy időben tett szert komoly népszerűsége a szélsőjobboldal, amelynek a különböző szervezetei több ezer fős tagsággal és magas példányszámú sajtóval rendelkeztek, aminek a segítségével még a baloldali gondolkodású európaiakra is nagy befolyást gyakoroltak.

A harmincas évek nemcsak az európaiak, hanem az őslakosok körében is a politikai viták kiéleződését hozták magukkal. A politikai élet polarizálódott, miközben a nemzeti mozgalom korábban soha nem látott módon megerősödött. Új mozgalmak jöttek létre, amelyek a nacionalista politika legkülönbözőbb irányzatait képviselték, az asszimilációt erőltető franciabarátságtól a kulturális önazonosságot hirdető hittudósokon az azonnali függetlenséget követelő néppártiakig. Szintén új elem volt a korábbiakhoz képest, hogy a pártok tömegmozgalmakká váltak, ami egyben a politikához való viszony megváltozását is mutatta Algériában.

A második világháború kitörése, Franciaország összeomlása előbb megdöbbenést keltett, a Vichy-rendszer megszületése ugyanakkor az európaiak körében pozitív fogadtatásra talált. A baloldal szinte teljesen eltűnt, a szélsőjobb viszont virágkorát élte. Eles váltást jelentett a szövetségesek katonai sikere, majd a Szabad Franciaország mozgalom berendezkedése. Az ismét szabadabban politizáló nemzeti mozgalom egységesült, egyszersmind radikalizálódott: az 1943-as *Manifesztum* bebizonyította, hogy nem enged a függetlenség követeléséből. Ezzel szemben a de Gaulle vezette új hatalom csak részleges, bár kétségtelenül jelentős reformokra volt hajlandó, amit viszont az előjogaihoz mereven ragaszkodó telepese társadalom elutasított. Az egyre növekvő feszültség 1945 májusában tört ki, amikor a kelet-algériai felkelést a hadsereg kíméletlenül vérbe fojtotta, bebizonyítva ezzel azt, hogy az új politikai vezetés nem hajlandó tovább menni a korlátozott reformoknál (brazzaville-i elvek, 1944. márciusi rendelet). Az európai pártok egyöntetűen elítélték a felkelést és támogatták a kormány politikáját, ami a baloldal számára később – a nacionalistákkal való kapcsolataiban – tragikus következményekkel járt.

A háború befejeződésével az Ellenállásba tömörült pártok egysége felbomlott. A legfontosabb politikai kérdés az új hatalmi berendezkedés természete, jellege körül kristályosodott ki. Ezekben a hatalmas jelentőségű vitákban nem elhanyagolható szerep jutott a gyarmatoknak, ezen keresztül pedig Algériának is. Az észak-afrikai országban is választásokat tartottak 1945 őszén, amelyeken feltűnően jól szerepelt a kommunista párt, ami azt mutatta, hogy az európai lakosság nem volt eleve jobboldali érzelmű, s ha a baloldalon olyan párt működött, amely nem vonta kétségbe a telepések algériai jogait (az AKP ekkor ezt tette), akkor szívesen adja a szavazatát erre a politikai erőre.

Mivel a baloldal (kommunisták, szocialisták) az anyaországban is kiemelkedő eredményt ért el, összességében abszolút többségbe került, ennek következtében pedig ő készíthette el az alkotmány első tervezetét. Mindkét párt széles körű reformok bevezetését szorgalmazta (a szocialisták például az óriási jelentőségű egykollégiumos választási rendszert), amit viszont a jobboldal és az Algériában különösen erős radikális párt elutasított.

Ezekkel az alkotmányvitákkal párhuzamosan új mozgalmak alakultak a nacionalisták táborán belül, a mérsékeltek (UDMA), majd 1946 végén a radikálisok (MTLD) pártja. Az első alkotmánytervezetet az algériai francia lakosság – hasonlóan az anyaországihoz – elutasította, ami egyben a lassú jobbratolódás első jeleként is értelmezhető. A júniusi választásokon mindez egyértelművé is vált. Mind a kommunisták, mind a szocialisták veszítettek szavazataik számából, a jobboldal viszont megerősödött. A második választói kollégiumban pedig elsőprő győzelmet aratott a mérsékelt nacionalista politika, amely a Franciaországgal szoros viszonyban álló, független Algériát képzelt el.

Érzékelve a politikai folyamatokat, az AKP magáévá tette a független Algéria gondolatát és a következő időszakban azt következetesen védelmezte is. A másik kezdeményezése a nacionalista pártok egységfrontjának a megteremtésére irányult, amivel hatékonyabban lehetett volna felvenni a küzdelmet a gyarmatosítóval szemben. Élénk viták zajlottak a többi párton belül is (a szocialisták között különösen), összességében azonban azoknak az akarata győzedelmeskedett, akik meg akarták tartani a gyarmatokat. Az őszre elkészülő második alkotmánytervezet már nem tartalmazta a Francia Unióból való kiválás jogát, Algéria pedig továbbra is integráns részét képezte az anyaországnak. Az új alkotmány – hiszen a tervezetet az októberi népszavazás immár

elfogadta – annyi engedményt azért tett, hogy különleges státust irányzott elő a különböző gyarmati területek számára.

Az algériai alaptörvényről szóló több mint féléves vita során minden politikai erő részletesen kifejtette az Algéria jövőjéről kialakított elképzeléseit. A leghevesebb vita a körül zajlott, hogy az algériai választási rendszer mennyire tükrözze a lakosság etnikai számarányát. Tekintettel arra, hogy a muzulmán lakosság 7:1/8:1 arányban túlsúlyban volt az európaiakhoz képest, az arányos választási rendszer az őslakosoknak kedvezett volna. Éppen ezért a telepések nyomására a pártok olyan törvényt fogadtak el, amelynek értelmében az ország továbbra is szerves részét képezte Franciaországnak, egy megyecsoporthoz tartozva, a kétkollégiumos választási rendszer pedig fennmaradt. További hátrányt jelentett a nacionalistákra nézve, hogy minden anyaországi törvény érvényes volt Algériára is. Létrehoztak ugyan egy algériai „parlamentet”, ez azonban csak pénz- és gazdasági ügyekkel foglalkozhatott, valamint azoknak az egyébként egyáltalán nem radikális reformoknak a bevezetésével, a gyakorlatba való átültetésével, amelyeket az alaptörvény előírt. A státustörvényt azonban mindkét közösség elutasította. Az egyik sokkal többet várt tőle, míg a másik túlzottnak tartotta a bevezetendő újításokat s előjogai megszűnésétől tartott. A későbbiekben bebizonyosodott, hogy az európaiak minden aggodalma teljesen felesleges volt.

A következő időszak kereteit az 1948 tavaszára kiírt választások húzták meg. A francia hatóságok arra törekedtek, hogy megakadályozzák a nacionalista politikusokat a mandátumhoz való hozzájutásban. Ennek érdekében törvénytelen ségek sorozatát követték el, s ezzel elérték, hogy a francia jelenlétet kritikátlan módon elfogadó jelöltek győzzenek. A nacionalista pártoknak csak kevés jelöltje tudott bejutni az algériai gyűlésbe. Az európaiak közül egyértelműen azok az erők győzedelmeskedtek, amelyek az alaptörvényt elutasították, és annak szigorítását követelték. Az algériai gyűlésben ily módon olyan többség kapott helyet, amely megakadályozta, hogy komolyabb reformokat vezessenek be az országban.

1948–51 között a korábbi évek heves politikai küzdelmei alábbhagytak. A pártok mindazonáltal folytatták harcukat programjuk megvalósításáért, tömegbázisuk kiszélesítéséért. A kommunisták egyre radikálisabban követelték a független Algéria megteremtését és egy új társadalmi rend létrehozását. Hasonlóképpen nem adták fel azt a tervüket, hogy a nacionalistákat egységes fellépésre vegyék rá. Ezen kezdeményezésüket azonban a nemzeti pártok különböző okokkal állandóan visszautasították (az MTLD a pártnak a kelet-algériai felkelés idején tanúsított viselkedését, az UDMA pedig a kommunisták szovjetbarát külpolitikáját vetette a szemére). Ettől függetlenül volt tapasztalható bizonyos közeledés a felek között, miközben az európai lakosság egyre határozottabban távolodott a párttól, mert nem tudta elfogadni az algériai önállóságról kialakított álláspontját.

A szocialista párt tragédiája az volt, hogy miközben bizonyos körei a mérsékelt muzulmánokkal való minél szélesebb együttműködést szorgalmazták, addig a gyarmati adminisztráció vezető posztjait betöltő tagjai a törvénytelen ségek alkalmazásával éppen azokat a csatornákat zárták el az őslakosok felé, amelyeket pedig a liberálisabb párttársaik mindenáron nyitva szerettek volna tartani. Kisebb jelentőségű reformokat szorgalmaztak a közigazgatásban és az oktatásban, de ezek megvalósítására sem került sor, sok esetben a jobboldal makacs ellenállása miatt. A teljes eredménytelenség következtében az évek során fokozatosan csökkent a párt népszerűsége nemcsak a második, hanem az első választói kollégiumban is, ahol a telepések nem tudtak azonosulni azzal a politikával, amely a reformok bevezetését indítványozta.

A jobboldal korántsem volt olyan egységes, mint azt a történészek közül sokan gondolták, bár az ide tartozó politikai erők belső problémái sokban hasonlítottak. Mind a kereszténydemokrata MRP-nél, mind a gaulle-ista RPF-nél kisebb belső válságok törtek ki akkor, amikor az anyaországi pártvezetés közeledni próbált a muzulmánok politikai képviselőihez. Történhetett ez akár a legóvatosabb formában is, az algériai szekciók azonnal tiltakozást nyújtottak be pártjuk

vezetőségéhez, nem egyszer pedig még kollektív lemondással és a mozgalomból való kilépéssel is fenyegetőztek. Az észak-afrikaiak és az anyaországiak tehát nem egyformán ítélték meg az algériai problémákat, végül azonban mindig a gyarmatiak álláspontja érvényesült, akiknek befolyásos párizsi támogatóik révén sikerült akarataikat érvényesíteni.

Más jellegű, ám nem kevésbé jelentős vita zajlott a radikálisok táborán belül. 1951 elején az addig a gyarmati legalitás, a telepések jogainak legelszántabb védelmezőiként ismert párton belül egyesek új típusú kapcsolat létesítését javasolták a mérsékelt nacionalistákkal. Indoklásuk szerint erre azért lett volna szükség, mert ennek révén a két közösség – amelyek között a viszony meglehetősen hűvös volt – közelebb kerülhet egymáshoz, s így a franciák hosszú távú jelenléte is biztosítva lesz. Hangsúlyozni kell, hogy ez a magát „liberálisnak” nevező irányzat nem akart kiterjedtebb jogokat adni az őslakosoknak, pusztán csak a francia jelenlét „örökkévalóságát” szerette volna *más módszerrel* biztosítani, mint azok a keményvonalasok, akik nem voltak hajlandók még tárgyalni sem a nacionalistákkal, és akik válaszként azonnal „szeparatistának” bélyegezték a liberálisokat. A két csoport között rendkívül kemény vita alakult ki, az 1951-es választásokon külön listán is indultak. A közvélemény megoszlott a két felfogás között, és mivel mindkét irányzatnak befolyásos vezetői voltak, a választásokon „döntetlen” eredmény született. Összességében a jobboldal győzelméhez azonban nem fért kétség.

Az ötvenes évek elejének egyre inkább elhatalmasodó gyarmati válságai az algériai telepés társadalomból védekező reakciókat váltottak ki, a korábbi belső egyenetlenségek szinte teljesen megszűntek. A szélsőbaloldal ugyanakkor továbbra is korábbi függetlenségi politikáját folytatta.

Az AKP kezdeményezése a nacionalistákkal létrehozandó közös frontra az 1951-es választások után végre révbe ért. Ennek oka az volt, hogy a választásokon ismét megismétlődtek a korábbi évek választási törvénytelenégei, amelyek megakadályozták, hogy a nacionalisták jelöltjei mandátumhoz jussanak a francia parlamentben. Bebizonyosodott, hogy a korábbi módon nem tudják érdekeiket megvédeni, ezért ezek a pártok úgy gondolták, megkísérik együtt kikényszeríteni a reformok keresztülvitelét. A front megalakulásában meghatározó szerepet játszott a kommunista párt, ám az együttműködés végül mégsem lett sikeres. Ebben szerepet játszott az, hogy az AKP még mindig nem tudta maradéktalanul eloszlatni a radikális nacionalisták velük szemben évek óta meglévő gyanakvását, másrészt pedig az MTLD vezetése nem volt hajlandó kompromisszumokra és a nemzeti oldal vezetését megpróbálta kisajátítani magának. A front 1952 közepére felbomlott.

A jobboldali pártokon belül a gyarmati válságok eltérő reakciókat váltottak ki. Az MRP-n belül az értelmiség egyre határozottabban támadta azt az erőpolitikát, amelyet a kormány Marokkóban, Tunéziában és Indokínában képviselt és keresztény elvekre hivatkozva liberálisabb hozzáállást követelt. Az algériai telepések részéről ezért kíméletlen támadások érték ezeket az értelmiségieket. Ezzel párhuzamosan megerősödött a hagyományos mérsékelt jobboldal és a világháború után szinte teljesen megsemmisült szélsőségek is erőre kaptak. Az anyaországi kormányválságok nyomán történt jobbrtolódás következtében ezek az erők kormányzati szerephez is jutottak. Velük a megalkuvást nem ismerő, a gyarmati érdekeket mindenáron megvédelmezni szándékozó irányzat nyert teret, amely nem volt hajlandó kompromisszumokra, holott nyilvánvaló volt, hogy Franciaország nem képes visszaszorítani a gyarmatain jelentkező egyre erőteljesebb nemzeti mozgalmakat.

Miután a francia hadsereg Indokínában vereséget szenvedett 1954 tavaszán, ez a fajta politika megbukott. A radikálisok baloldalát képviselő Mendès-France alakíthatott kormányt, aki fegyverszünetet kötött a vietnamiakkal Genfben, majd a reformok útján tovább menve belső autonómiát adott Tunéziának. Az algériai francia lakosság vegyes érzelmekkel fogadta ezeket a lépéseket. Azt ugyan elismerték, hogy kiutat kellett találni a háborúból, de azt már nem tudták elfogadni, hogy a kormányfő ilyen merész reformokat vezessen be Észak-Afrikában is. Attól

féltek, hogy ez az „engedékenyek” is nevezett politika a nacionalisták erőteljesebb fellépését fogja kiváltani. A kormány azonban Algéria esetében határozott maradt: októberben a belügyminiszter kijelentette, hogy a francia jelenlét az észak-afrikai országban „fenn lesz tartva”.

III.

Az értekezés egyes részei általunk már korábban is publikálásra kerültek. 1999-ben jelent meg az 1948-as algériai parlamenti választásokat feldolgozó tanulmányunk, két évvel később pedig a gaulle-ista mozgalom magyarországi fogadtatását, ill. politikáját, közte a gyarmatpolitikáját bemutató írásunk. 2001 őszén a Szegedi Tudományegyetem Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszéke által szervezett konferencián előadott dolgozatomban pedig az algériai nacionalista pártoknak az Izrael Állam megalakulására adott reakcióit vizsgáltam. Ebben kiemelt helyet kapott a kommunista mozgalom 1948. nyári helyzetének elemzése. Összességében azonban ilyen részletes elemzés a probléma egészéről még nem látott napvilágot.

A magyar szakirodalomban kevésbé ismert a francia pártok második világháború utáni gyarmatpolitikája, a francia szakirodalomban pedig az, hogy az európai pártok, mozgalmak korántsem egységes „masszaként” jelentek meg a politika színpadán, hanem bizonyos kérdésekben – alkotmány, szerves alaptörvény, a reformokhoz való viszony, a muzulmán nacionalistákkal fenntartott kapcsolatok – egymástól eltérő álláspontokat alakítottak ki.

A témában a kutatás folytatására lehetőséget kínál az 1954 novemberétől kibontakozó függetlenségi háború, amelynek átfogó története Magyarországon még kevésbé ismert, és amelynek teljes elemzésére nem került eddig sor. Ugyancsak lehetőség nyílik a pártpolitika változásának vizsgálatára a tekintetben, hogy mennyiben viszonyultak másképpen a politikai erők a *különböző* politikai státussal rendelkező francia gyarmati területekhez (tengerentúli megyék és területek, társult államok). A francia politikai erők gyarmatokkal szembeni politikája tehát még számos kutatási lehetőséget rejt magában.